

Considerații privitoare la deschiderea Gimnaziului Vasilian

Adriana RADU

Cuvinte cheie: *învățământ public, Gimnaziul Vasilian, regulamente școlare*

Introducere

Educația constituie un indicator al civilizației și progresului unei comunități, iar nivelul și accesul tinerilor la sistemul de învățământ reprezintă, poate cel mai fidel, acest fapt. Cercetarea evoluției principalelor „școli înalte” din Moldova pre-Regulamentară este motivată de punerea în valoare a unei asemenea experiențe. Ipoteza de la care am plecat a fost aceea că nu putem vorbi de mai multe instituții de acest nivel, fiecare cu propria identitate, ci de una singură, existentă în această perioadă, care a fost reformată și reorganizată în mai multe rânduri. Astfel, deși în studiile realizate până în prezent, școlile de acest nivel, care au funcționat între anii 1640-1835, respectiv Colegiul Vasilian, Școala Domnească/Academia Domnească, Gimnaziul Vasilian, au fost tratate ca instituții independente, încercăm mai departe să nuanțăm această poziție.

Reorganizarea acestor „școli înalte”, realizată în repetate rânduri pe parcursul celor două secole, a fost un proces amplu și complex, desfășurat pe o perioadă îndelungată, de la câțiva ani până la câteva decenii, rezultatele depinzând de atitudinea domnitorului și a elitei politice față de sistemul educativ, de existența finanțării și, nu în ultimul rând, de contextul intern și extern. Astfel, reformarea Colegiului Vasilian, redenumit apoi Școala Domnească, a durat aproape două decenii, primele măsuri concrete fiind luate de către Antioh Cantemir (1706)¹, dar instabilitatea politică a dus la amânarea proiectului până în primăvara anului 1714, în timpul lui Nicolae Mavrocordat.

Ca și în cazul Școlii Domnești, organizarea Gimnaziului Vasilian a fost un proces de durată, etapizat, primele demersuri făcându-se la scurt timp după înlăturarea regimului fanariot. Deschiderea oficială a avut loc în anul 1828, dar, până la elaborarea *Regulamentului Organic*, a funcționat cu întreruperi, având la bază regulamente provizorii, manuale puține și

---

¹ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. III, editat de Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoței, 2000, p. 268-276.

personal didactic insuficient. Obiectivul principal al acestui demers este realizarea unui tablou cât mai complex, unitar și integrat, cu privire la deschiderea Gimnaziului Vasilian, pe baza utilizării unor izvoare inedite aflate la Arhivele Naționale Iași, precum și a unor acte publicate în diferite colecții, dar care au fost transcrise incomplet, cu erori sau ale căror interpretări au modificat sensurile textelor.

Printre documentele inedite se cuvine să amintim *Regulamentul provizoriu pentru Gimnazia Vasiliană*, un memoriu aparținând lui Gheorghe Asachi, intitulat *Instrucția publică de astăzi a Moldovei*, precum și mai multe liste cu cheltuielile făcute pentru școlile din Iași, în care sunt menționate numele profesorilor, lefurile acestora, materialele didactice achiziționate (colecția „Litere Gh. Asachi”). Un alt act important este *Foia învățăturilor urmate pe semestrul de iarnă 1832 la Gimnazia Vasiliană*, în care, pe lângă numele dascălilor și numărul elevilor, sunt indicate și materiile studiate (colecția „Foi volante”). În realizarea demersului nostru, de un real folos ne-a fost *Albina Românească*, atât ediția bilingvă tipărită, cât și forma microfilmată pentru exemplare din anii 1830, 1831 și 1833. Utilizarea acestui tip de bibliografie a fost utilă atât prin prisma obținerii unor date despre învățământul moldav, cât și a receptării rolului educativ și civic pe care presa – aflată la începuturile sale – îl avea în frageda societate moldovenească.

Deși subiectul fondării/reorganizării acestei școli a fost abordat tangențial în unele lucrări de sinteză referitoare la învățământul ieșean, publicate de istorici precum A. D. Xenopol², V. A. Urechia³, N. Iorga⁴, Constantin I. Andreescu⁵, Constantin C. Giurescu⁶, o abordare strict referitoare la începuturile Gimnaziului Vasilian lipsește istoriografiei românești. De asemenea, deși au existat contribuții referitoare la biografia unor personalități de seamă ale culturii românești, care au jucat un rol important în domeniul școlar – cea mai notabilă fiind cea a lui Gheorghe

---

² A. D. Xenopol, Constantin Erbiceanu, *Serbarea școlară la Iași cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la înființarea învățământului superior în Moldova. Acte și documente*, Iași, Tipografia Națională, 1885; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, București, Editura Elf, 2009.

³ V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864*, vol. I-IV, București, Imprimeria Statului, 1892-1901.

⁴ N. Iorga, *Istoria învățământului românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.

⁵ Constantin I. Andreescu, *Evoluția învățământului în Moldova și istoricul Liceului Național din Iași (1835-1935)*, Iași, Tipografia Brawo, 1935.

⁶ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, București, Editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1948.

Asachi⁷ – o analiză a evoluției Gimnaziului Vasilian, de la deschiderea sa până la separarea cursurilor superioare prin fondarea Academiei Mihăilene, nu a fost încă realizată.

Primele demersuri, reînnoirea unei tradiții

Deși cei mai mulți istorici au apreciat că organizarea acestei instituții de învățământ reprezintă o consecință imediată a elaborării celor două anafocale, de la 15 august 1827 și de la 1 ianuarie 1828⁸, considerăm că primele demersuri s-au făcut mult mai devreme, până la jumătatea deceniului al treilea, un rol important în această direcție jucându-l Gheorghe Asachi. Astfel, în perioada când a fost agent diplomatic la Viena (1822-1828), marele cărturar a continuat campania începută în favoarea școlilor naționale, fiind în permanentă corespondență cu boierii moldoveni, cărora le solicita sprijin pentru modernizarea legislației și fonduri pentru redeschiderea instituțiilor de învățământ din Iași.

La 28 februarie 1823, Alexandru Beldiman îi răspundea lui Asachi la cele două epistole enorme trimise de acesta, arătând că ar trebui mai întâi să-i cunoască bine pe compatrioții săi și apoi să-și pună problema dacă le-ar putea cere elaborarea de legi în favoarea școlilor, apreciind că acele bune intenții erau mai degrabă sortite eșecului. Boierul moldovean era destul de sceptic în privința realizării unui asemenea proiect, îndemnându-l pe înaltul cărturar să renunțe: „În consecință, am judecat că meritați pe deplin un loc la casa de nebuni, unde veți avea ocazia să observați că nebunia celor care sunt închiși nu diferă decât în aparență de nebunia celor care se mișcă liber pe scena lumii. Astfel, renunțați la speranța dumneavoastră și iubiți”⁹. Cu toate acestea, Gheorghe Asachi a continuat cu entuziasm demersul său, apelul privind donațiile către școli fiind recepționat pozitiv. În anul 1827, serdarul

⁷ N. C. Enescu, *Gheorghe Asachi organizatorul școlilor naționale din Moldova*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1962

⁸ A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățământului superior în Moldova*, Iași, Tipografia Națională, 1885, p. 30 și urm.; V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864*, vol. IV, București, Imprimeria Statului, 1901, p. 117 și urm.; Dumitru Pompeiu, *Monografia Liceului „Național” din Iași*, Iași, Tipografia „Dacia” Iliescu, Grossu & Comp., 1906, p. 5 și urm.; Nicolae Iorga, *Istoria învățământului românesc*, p. 94; Constantin I. Andreescu, *Evoluția învățământului în Moldova și istoricul Liceului Național din Iași*, p. 27 și urm.; Valerian Popovici, *Învățământul în limba națională până la 1860*, în *Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași 1860-1960*, vol. I, București, Intreprinderea Poligrafică, 1960, p. 37 și urm.; N. C. Enescu, *Gheorghe Asachi organizatorul școlilor naționale din Moldova*, p. 55 și urm.

⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 227.

Chiriac a încredințat Episcopiei din Roman fonduri în vederea sprijinirii copiilor săraci¹⁰ (șapte ani mai târziu a făcut donații și către școala publică din Roman¹¹), iar Temelie Tadela a depus 40.000 de lei la Mitropolie, o parte din dobânda acestei sume fiind alocată școlii din Iași¹².

Cea din urmă donație a fost făcută către școala începătoare din cadrul mănăstirii Trei Ierarhi, care funcționa în 1825, așa cum reiese dintr-o plângere adresată Episcopiei Învățăturilor Publice la 17 august 1836. Conform acestui act, Ioan Silvescu¹³ fusese orânduit în 1825 dascăl la această instituție de către Veniamin Costache, iar, până în 1828, a purtat singur această sarcină¹⁴. În 1826, mitropolitul Moldovei l-a numit pe Gheorghe Săulescu, care fusese trimis la studii la Viena cu sprijinul său, să conducă Școala de la Trei Ierarhi¹⁵. Deschiderea unei școli, înainte de anul 1828, este atestată și de o listă a cheltuielilor făcute în 1827, care arată că în acest an își desfășurau activitatea cel puțin trei profesori – unul grec, al cărui nume nu este menționat, preotul Ioan (Silvescu) și dascălul Gheorghe (Săulescu) – și că au fost achiziționate cărți, printre care și *Lexiconul conversației*¹⁶. Cel mai probabil, în afară de clasa începătoare cu predare în limba română, se țineau și cursuri de greacă, întrucât este atestat un dascăl, iar referendariul școlilor afirma că, în cadrul acestui lăcaș, fusese „odinioară o școală mare”, care, înainte de organizarea din anul 1828, fusese redusă doar la o clasă începătoare cu predare în limba greacă¹⁷.

Când reorganizarea învățământului din Iași începea să prindă contur, orașul a fost cuprins de focul cel mare din 19 iulie 1827, care a mistuit complet clădirile fostei Academii Domnești de lângă Mitropolie și parțial chiliile de la Trei Ierarhi, în care era adăpostită școala începătoare¹⁸.

¹⁰ *Ibidem*, vol. IV, p. 227.

¹¹ *Albina Românească*, nr. 13, 21 ianuarie 1834, p. 55.

¹² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 228.

¹³ În volumul I al lucrării lui V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864*, este menționat dascălul Ioan Silivescu, iar în volumul al IV-lea, *Iconomul Silvestru*, dar, cel mai probabil, este vorba de una și aceeași persoană.

¹⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 106 și vol. IV, p. 228. Din 1828, în contextul organizării școlii, a trecut profesor la cursurile normale din cadrul aceleiași instituții, ulterior fiind numit dascăl la școala din Huși.

¹⁵ N. C. Enescu, *op. cit.*, p. 55-56.

¹⁶ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași (în continuare, SJAN-Iași), Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 32-33.

¹⁷ Gheorghe Asachi, *Expoziția stărei învățăturilor publice în Moldova de la a lor restatornicire până la an 1843 și un proiect pentru a lor reformă*, Iași, Institutul Albinei, 1845, p. 3.

¹⁸ Victor Gomoiu, *Începuturile învățământului superior în România*, în „Buletinul Institutului de Științe al României”, nr. 6, 1940, p. 35.

Însă, la mai puțin de o lună de la această catastrofă, în contextul verificării veniturilor Caselor Publice de către Divan, mitropolitul Veniamin Costache și marii boieri au întocmit o anaforă (15 august 1827), prin care au cerut calcularea fondurilor Casei Școlilor și reluarea strângerii acestora pentru a asigura veniturile necesare în vederea construirii unei clădiri noi, în care să funcționeze instituția. Semnatarii au venit cu propunerea amplasării acesteia în curtea mănăstirii Golia și nu pe locul Academiei Domnești, deoarece acolo nu exista nici spațiu suficient și nici nu era o zonă adecvată pentru desfășurarea activității didactice, întrucât era situată în apropierea unor dughene și hanuri. De asemenea, au solicitat ca, după ridicarea noii clădiri, să fie numiți dascăli pentru învățarea limbii române, dar și a altor limbi folosite, în funcție de veniturile existente¹⁹. Domnitorul Ioniță Sandu Sturza a aprobat anaforaua întocmită, fiind de acord cu recalcularea veniturilor școlilor și deschiderea unei instituții cu predare în limba română, însă a evitat să dispună construirea unei clădiri în incinta de la Golia, apreciind că hotărârea va fi luată după consultarea preoților de la mănăstirile „din jos”²⁰.

Pentru a grăbi deschiderea școlii, la 1 ianuarie 1828, Epitropia a emis o nouă anaforă, prin care a propus ca instituția să își țină cursurile în cadrul mănăstirii Trei Ierarhi, deoarece nu exista nici timp, nici bani suficienți pentru ridicarea unei clădiri noi. În vederea asigurării spațiului necesar desfășurării activității didactice, precum și găzduirii elevilor și profesorilor, membrii Epitropiei au apreciat că trebuie reparate chiliile mănăstirii afectate de incendiu, urmând ca sumele aferente să fie acoperite din veniturile Casei Școlilor²¹. Prin hrisovul din 28 martie 1828, domnitorul Ioniță Sandu Sturza a aprobat anaforaua, considerând cuprinsul ei întru totul potrivit cu „obștescul folos”, dar a hotărât ca reparațiile necesare să fie făcute din banii mănăstirii, nu ai școlii²². Propunerea privind schimbarea locației de la Golia la Trei Ierarhi a fost făcută deoarece, în urma încheierii convenției de la Akerman²³, tensiunile dintre egumenii greci ai mănăstirilor închinatelor și administrația țării, dornică să sporească veniturile Vistieriei, se

¹⁹ Theodor Codrescu, *Uricariul*, vol. VII, Iași, Tipografia Buciumul Român, 1886, p. 93-95.

²⁰ *Ibidem*, vol. VII, p. 91-93.

²¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 229-230.

²² *Ibidem*, p. 230-231.

²³ Potrivit acestei convenții, guvernul otoman a hotărât ca averile mănăstirilor închinatelor din Principate să fie puse din nou sub administrarea egumenilor greci trimiși de la „locurile de jos”, în condițiile în care, după 1821, aceasta fusese încredințată pământenilor.

accentuaseră²⁴, iar amplasarea școlii în cel din urmă lăcaș era justificată de faptul că aici funcționase Colegiul Vasilian, înființat în 1640. Această idee a fost avansată în contextul descoperirii de către Gheorghe Asachi, într-o bibliotecă din Galiția, a hrisovului lui Gheorghe Ștefan, care amintea de școala întemeiată de domnitorul Vasile Lupu în cadrul mănăstirii Trei Ierarhi și de dania făcută pentru întreținerea ei și anume trei moșii: Tămășenii, Adjudenii și Răchiștenii din ținutul Roman²⁵.

În ceea ce privește data înființării Gimnaziului Vasilian sau, mai bine zis, a reluării cursurilor școlii din cadrul mănăstirii Trei Ierarhi, au fost formulate mai multe ipoteze, toate încadrându-se în intervalul 1 ianuarie 1828, când a fost elaborată cea de a doua anaforă, și 1 mai 1828, dată la care a fost încheiat unul dintre contractele cu profesorii instituției²⁶. În sinteza cu privire la *Istoria românilor*, A. D. Xenopol menționa că la 1 ianuarie 1828 s-a deschis școala numită Vasiliană după numele lui Vasile Lupu²⁷. Istoricul N. Iorga aprecia că la acea dată s-a aprobat începerea cursurilor, „dar se lucra la clădire încă în primăvară, când se încheie cutare contract și cu profesori”²⁸. În discursul rostit de către Mihail Sturdza cu prilejul examenului din 26 aprilie 1833, episcopul școlilor preciza: „După înturnarea în sânul patriei din îndelungata și trista pribegie, cu puțință au fost Epitropiei Învățăturilor Publice, prin osârdnică înrâurire a întâiului efor, Preasfinția Sa părintele mitropolit, a ridicat la 1 ghenarie 1828 din surpările

²⁴ N. C. Enescu, *Un proces dintre epitropii mănăstirii Trei Ierarhi-Iași și Epitropia Învățăturilor Publice din Moldova, în perioada Regulamentului Organic*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 9-12, Iași, 1961, p. 638-640.

²⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 117; *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, editate de Ioan Caproșu și Petronel Zahariuc, vol. I, Iași, Editura Dosoftei, 1999, p. 475-477. Actul a fost publicat și de Teodor Codrescu în *Uricariul*, vol. III, p. 279-280 și de A. D. Xenopol și Constantin Erbiceanu în lucrarea *Serbarea școlară la Iași cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la înființarea învățământului superior în Moldova. Acte și documente*, p. 183 și urm. Deși unii cercetători au susținut că acest act este fals sau și-au exprimat îndoiala asupra autenticității lui, în întregime sau parțial – printre aceștia numărându-se P. P. Panaitescu, N. Iorga, Valerian Popovici, Constantin Ciuhodaru – prin publicarea de către istoricul Petronel Zahariuc a hrisovului original emis de către Vasile Lupu la 9 mai 1640, această problemă a fost clarificată (*Actul de întemeiere al Colegiului lui Vasile Lupu de la mănăstirea Trei Ierarhi din Iași*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. XXVII, 2009).

²⁶ A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățământului superior în Moldova*, p. 33; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 119; Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 95; Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, p. 27; Valerian Popovici, *op. cit.*, p. 38; C. N. Enescu, *Gh. Asachi organizatorul școlilor naționale din Moldova*, p. 58.

²⁷ A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. XI, p. 231.

²⁸ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 95.

sale gimnazia și a o îndrepta către scoposul dăinuitorului”²⁹. Deși, plecând de la primele două ipoteze formulate mai sus, am putea concluziona că la 1 ianuarie 1828 a fost deschisă școala sau s-a aprobat deschiderea ei, apreciem că această opinie este eronată, la respectiva dată fiind emisă doar anaforaua de către membrii Epitropiei pentru a ridica „din surprările sale gimnazia”. Cinci zile mai târziu, conform relatărilor lui Gheorghe Săulescu, domnitorul a aprobat în mod formal anaforaua, ordonând deschiderea unei instituții în care tinerii urmau să aibă posibilitatea să învețe „științele începătoare în limba românească și latinească”, și a adus la cunoștința publicului că evenimentul urma să aibă loc la 23 ianuarie³⁰. O dovadă în plus că la 5 ianuarie 1828 s-a luat decizia organizării școlii este menționarea într-un prescript, întocmit la 1 martie 1829 de către Gheorghe Asachi, că: „organizarea în această shoală va urma după cum s-au urmat la 1828 ghenarie 5”³¹.

Incertitudinea legată de data începerii cursurilor la această școală este generată de faptul că anaforaua a fost întocmită la 1 ianuarie 1828, a fost aprobată formal cinci zile mai târziu, iar hrisovul a fost emis abia la sfârșitul lunii martie, interval în care promotorii dezvoltării sistemului educativ organizau deja instituția din cadrul mănăstirii Trei Ierarhi. Pe de altă parte, formularea diverselor ipoteze reprezintă și o consecință a faptului că nu au fost înființate toate clasele în același timp. Astfel, porțile Gimnaziului Vasilian au fost deschise la 23 ianuarie 1828³², însă, la această dată, a fost înființată doar o clasa elementară³³. Cel mai probabil, la scurt timp, a fost deschisă și clasa normală, Gheorghe Asachi afirmând că: „se organiză două clase, cel întâiu elementar, după sistema lui Lancasteru, al doile după acel normal din Austria, având de profesori, cu întăritură domnească, pe cuv. sa Iconomul Ioan Silvescu, D. D. Camin. Gheorghe Seulescu și pahar. V. Fabian”³⁴. Concluzia noastră este întărită de faptul că în lista cheltuielilor Casei Școlilor, sunt menționați trei profesori – respectiv Vasile Fabian, Gheorghe Săulescu și Ioan Silvescu – remunerați începând cu 1 februarie 1828, dintre care cel din urmă a predat la clasa normală³⁵. În ceea ce privește organizarea primei clase de gimnaziu, considerăm că a avut loc la 1 martie 1828, când au fost încheiate contracte cu trei dintre profesorii

²⁹ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. XVI, Iași, Tipografia Buciumul Român, 1886, p. 383.

³⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 118.

³¹ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. XVI, p. 383.

³² Dumitru Pompeiu, *op. cit.*, p. 74.

³³ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 118.

³⁴ Gheorghe Asachi, *op. cit.*, p. 3.

³⁵ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 32-33.

care urmau să predea la acest nivel de studii³⁶. În raportul înaintat la 18 februarie 1832 de Epitropia Învățăturilor Publice lui Mircovici, vicepreședintele Divanului, în care este prezentată evoluția așezămintelor școlare pe scurt, era menționat faptul că „Gimnazia s-a deschis la 1 martie 1828”³⁷. Tot din acest act reiese că în anul 1828 au funcționat trei clase – una începătoare, una normală și una gimnazială – dar erau studiate și obiecte extraordinare, precum limbile elină, rusă și franceză³⁸. Ipoteza organizării treptate a claselor Gimnaziului Vasilian este susținută și de istoricul V. A. Urechia, care aprecia că diferența de dată între 23 ianuarie 1828, când este atestată începerea clasei elementare, și semnarea contractului cu Gheorghe Săulescu se explică prin aceea că gimnaziul s-a instalat mai târziu decât clasa începătoare³⁹.

La 4 aprilie 1828, când a fost trimisă o adresă către Epitropie prin care domnitorul ordona din nou repararea localului de la Trei Ierarhi cu banii mănăstirii, școala funcționa și era frecventată de un număr mare de copii, în acest act precizându-se că, dacă partea clădirii care arsese se va prăbuși, „va pricinui simțitoare cheltuială monastirei, ce încă va primejdi viața a câteva sute de copii ce în ea urmează astăzi învățăturile lor”⁴⁰. Țidula relevă și faptul că domnitorul susținea extinderea școlii naționale și, din acest motiv, a dispus repararea chiliilor pentru „a pute încăpe acolo toate clasurile învățăturilor și a se îndemâna locuința profesorilor”⁴¹. Respectiva măsură a fost pusă în aplicare până în octombrie 1828, deoarece în lista cheltuielilor pe acest an era prevăzută suma de 9.000 lei, stabilită prin contract pentru „facerea școlii” și suplimentată în același an. De asemenea, o parte din buget a fost alocat pentru achiziționarea mobilierului, a materialului didactic necesar funcționării clasei începătoare și dotării bibliotecii⁴².

Deschiderea Gimnaziului Vasilian nu a fost lipsită de dificultăți, generând un amplu conflict între Epitropie și călugării greci de la Trei Ierarhi, nemulțumiți de faptul că școala a fost așezată în cadrul acestei mănăstiri, că au fost obligați să participe la repararea chiliilor și au fost puși să achite o contribuție de cinci ori mai mare pentru sistemul educativ.

³⁶ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 171-175, p. 182-185.

³⁷ Gheorghe Ungureanu, *Învățământul juridic în Academia Mihăileană*, în *De la Academia Mihăileană la Liceul Național, 1835-1935*, Iași, Institutul de Arte Grafice Brawo, 1936, p. 339.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 119.

⁴⁰ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 170 și urm.

⁴¹ *Ibidem*, vol. VII, p. 170 și urm.

⁴² SJANI, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 32-33.

Astfel, la primul examen public, organizat în luna iulie a anului 1828, egumenul mănăstirii i-a amenințat pe membrii Epitropiei, menționând că vor răspunde în fața Patriarhiei pentru că au ocupat chiliile acestui lăcaș de cult, închinat la Muntele Athos. În calitate de epitrop, viitorul domn Mihail Sturdza a răspuns că Patriarhului i se poate arăta cauza înființării acestei școli, nedumerirea acestuia fiind legată de justificarea egumeniei pentru închiderea anterioară a instituției înființate de Vasile Lupu, deși era obligată să susțină acest lăcaș de educație⁴³.

Primul an de funcționare. Dificultăți și împliniri

Conform propunerilor făcute prin anaforaua din 1 ianuarie 1828, Gimnaziul Vasilian urma să cuprindă inițial două trepte de învățământ, cel primar (clasele normale de doi ani) și cel secundar⁴⁴ (clasele gimnaziale de patru ani), iar apoi să i se adauge un curs de filosofie și unul de pravile, acestea reprezentând forme incipiente ale învățământului superior⁴⁵. În primul an școlar, așa cum am arătat mai sus, nu au fost deschise toate clasele preconizate pentru cele două cicluri de învățământ, ci doar clasa I normală și clasa I gimnazială⁴⁶. De asemenea, deși nu era prevăzută în anaforauă, a fost înființată și o clasă elementară (începătoare), „după sistema lui Lancaster”, unde elevii învățau scrisul, cititul și socotitul, putându-se înscrie ulterior în clasa I normală. Această ipoteză este confirmată indirect și de precizările făcute într-un articol, publicat în paginile *Albinei Românești*: „De atunci și până la izbucnirea epidemiei au urmat învățăturile publice în acest chip: un clas de învățătură începătoare după metoda lui Lancaster; 2 clasuri pe 2 ani împărțite pentru învățături normale [...]; 4 clasuri ale gimnasiei împărțite în patru ani”⁴⁷.

Deși au fost organizate doar trei clase, numărul elevilor era de câteva sute⁴⁸, însă cei mai mulți dintre aceștia urmau cursurile începătoare. Constatarea noastră se sprijină pe două argumente elocvente, respectiv faptul că în al doilea an de activitate existau opt grupe pentru clasa

⁴³ N. C. Enescu, *Un proces dintre epitropii mănăstirii Trei Ierarhi-Iași și Epitropia Învățăturilor Publice din Moldova*, p. 640.

⁴⁴ Cursurile gimnaziale, desfășurate pe o perioadă de patru ani la începutul secolului XIX, corespund învățământului secundar din zilele noastre, respectiv clasele V-XII.

⁴⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 230.

⁴⁶ Gheorghe Asachi, *op. cit.*, p. 3; Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 171-175, p. 182-185.

⁴⁷ *Albina Românească*, nr. 6, 18 ianuarie 1830, p. 17.

⁴⁸ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 170-171.

elementară⁴⁹, iar pentru susținerea acestora nu era nevoie de un număr mare de dascăli, deoarece era utilizată metoda lui Lancaster, cu ajutorul monitorilor (cei mai buni elevi), un singur profesor putând educa și 250-300 de elevi⁵⁰. Conform condicii matricole și listei cheltuielilor școlii, chiar din primul an au fost primiți 12 bursieri, cu vârste cuprinse între 8 și 15 ani, proveniți din familii de boieri, preoți, dar și fii de negustori. Mulți dintre ei și-au continuat studiile în străinătate, în special la Viena, devenind profesori, arhitecți, ingineri, ofițeri, preoți, iar unul dintre aceștia, Theodor Stamate, a obținut chiar titlul de doctor în științele fizice în capitala Austriei⁵¹.

În cadrul clasei elementare (echivalentă clasei I din zilele noastre), elevii învățau să scrie și să citească în limba română – întrebându-se în acest scop tabele lancasteriene tipărite la București în 1826 – precum și cele patru operații ale aritmeticii, programul fiind de cinci ore pe zi și desfășurându-se atât dimineața (între orele 8 și 11), cât și după amiaza (între orele 14 și 16). Pentru eficientizarea sistemului de predare-învățare, copiii erau împărțiți în mai multe grupe, în funcție de capacitate și de cunoștințele acumulate în perioada anterioară. În prima parte a programului de dimineață, toate grupele învățau să scrie, o oră sau două, dar materiale didactice folosite erau diferite, unii utilizând tăblițele de nisip, alții plăcile de piatră sau tetrajele de hârtie cu liniatură. Ulterior, toți elevii învățau să citească de pe tabele lancasteriene, iar pentru că acestea au fost tipărite și ca manuale, puteau să-și consolideze cunoștințele și acasă, urmând să fie ascultați a doua zi de către monitori. După amiaza, toate grupele reluau activitatea de scriere pentru o oră, iar, în cealaltă parte a timpului, programul elevilor era diferit, unii citind, alții învățând cele patru operații matematice (în semestrul din vară, două zile pe săptămână, cei din urmă învățau despre datoriile lor și din catehis)⁵².

Inițial, a fost numit un singur dascăl la clasa elementară, Teodor Verescu, dar, în condițiile sporirii numărului elevilor, din luna octombrie a anului 1828 a fost angajat și Emanuel Halunga (atestat, în această calitate, într-o listă a cheltuielilor școlii)⁵³. Pentru realizarea obiectivelor propuse la această clasă, Teodor Verescu se ocupa de elevii din primele grupe, învățându-i să citească tabelele lancasteriene și să scrie pe plăci, iar

⁴⁹ *Ibidem*, vol. XVI, p. 383.

⁵⁰ Ilie Popescu Teiușan, *Învățământul lancasterian în școala românească*, în *Clasici ai pedagogiei universale*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1966, p. 250.

⁵¹ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 33-34.

⁵² Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. XVI, p. 383-385.

⁵³ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 32-33.

Emanuel Halunga avea ca sarcină învățarea scrierii pe hârtie și a aritmeticii⁵⁴. Cei doi profesori, remunerați cu o sută de lei pe lună⁵⁵, își desfășurau activitatea didactică sub coordonarea lui Gheorghe Săulescu, în sarcina căruia se afla și supravegherea generală a claselor elementare și normale⁵⁶.

Cursurile clasei normale⁵⁷ se desfășurau pe o perioadă de doi ani, timp în care elevii studiau limba română, aritmetica și catehismul, la care se adăugau exercițiile de calligrafie și câteva științe începătoare⁵⁸, respectiv istoria, geografia și limba latină, așa cum atestă contractul încheiat de profesorul Ioan Silvan Sachelarie cu Epitropia Școlilor⁵⁹. Deoarece informațiile referitoare la evoluția instituției în această perioadă sunt lacunare, nu poate fi stabilit cu exactitate numărul dascălilor care au predat la clasele normale, însă apreciem că erau prevăzuți cel puțin doi. Printre argumentele aduse în sprijinul acestei afirmații se numără faptul că discipline precum aritmetica și catehismul erau prevăzute în anaforauă, dar nu și în contractul încheiat cu profesorul Ioan Silvan Sachelarie, ceea ce ne conduce la ideea că acestea erau predate de un alt dascăl. De asemenea, cursurile clasei elementare se desfășurau atât dimineața, cât și după amiaza, cinci ore pe zi, iar cele de la clasa normală nu puteau fi doar trei ore pe zi, înainte de prânz⁶⁰. Cel mai probabil, al doilea dascăl a fost numit în 1829, deoarece într-o listă a cheltuielilor școlii valabilă pentru acest an și următorul, până în aprilie, este menționat dascălul Gheorghe, care a primit suma de 400 de lei pentru o perioadă de 8 luni. Nu excludem ca dascălul menționat în această listă să fie de fapt Gheorghe Filipescu, atestat ca profesor al normei din anul 1830⁶¹.

În cadrul claselor gimnaziale, elevii studiau limba română, limba latină, religia, filologia, biografia, logica, retorica, poezia, istoria, matematica, moralul, economia, istoria naturală, geografia, arheologia și mitologia⁶². Aceste discipline erau predate pe parcursul celor patru ani, de

⁵⁴ *Albina românească*, nr. 6, 18 ianuarie 1830, p. 17.

⁵⁵ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 32-33.

⁵⁶ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. XVI, p. 383-385.

⁵⁷ Noțiunea de clasă normală este utilizată pentru a desemna învățământul primar, după modelul celui din Transilvania, inspirat de sistemul austriac, și nu în sensul de instituție care se ocupa cu pregătirea învățătorilor.

⁵⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 229.

⁵⁹ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 184.

⁶⁰ *Ibidem*, vol. VII, p. 184 și vol. XVI, p. 383-385.

⁶¹ *Albina românească*, nr. 6, 18 ianuarie 1830, p. 17.

⁶² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 229; Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 171-175, p.182-185.

către profesori angajați prin contract, care aveau și obligația de a întocmi manualele necesare. Astfel, Gheorghe Săulescu ținea cursurile de limba română cu toate părțile ei, adică gramatica, sintaxa, prozodia, stilul, inclusiv filologia, la care se adăugau istoria, logica, retorica, mitologia, poezia, arheologia și istoria naturală, programul zilnic al acestuia fiind de trei ore. Vasile Fabian avea același program, predând limba latină cu toate părțile ei, adică gramatică, sintaxă și autorii clasici, precum și aritmetica, algebra, geometria și geografia. Părintele econom Constandin Facaș ținea cursuri de catihism, istorie biblică, morala biblică și istoria ecleziastică, câte o oră și jumătate pe zi⁶³.

Conținutul contractelor încheiate la 1 martie 1828 între acești „vrednici profesori români pământeni” – economul Constantin Facaș, Vasile Fabian și Gheorghe Săulescu de la clasa gimnazială și iereul Ioan Silvan Sachelarie de la cea normală – și Epitropia Școlilor erau aproape identice⁶⁴. Profesorii aveau obligația de a preda după manuale întocmite în conformitate cu regulamentul școlar, iar, în cazul în care acestea nu erau elaborate, contribuind la întocmirea lor și fiind răsplățiți de către Casa Școalelor. Existau și câteva diferențe, profesorul Vasile Fabian fiind remunerat cu 3.600 lei, iar Gheorghe Săulescu cu 3.000 lei, plățiți anual în două rate, pentru efectuarea a trei ore pe zi, în timp ce economul Constantin Facaș ținea o oră jumătate zilnic pentru 1.000 de lei, iar Ioan Silvan Sachelarie primea 1.200 de lei pentru trei ore, cel din urmă fiind dascăl la clasa normală (prin aceste contracte se mai stabilise că primii doi dascăli urmau să țină normă dublă în anul următor, când se înființa clasa a II-a gimnazială). Pentru efortul depus, în afară de salariu, dascălilor li se asigura și locuință (în incinta școlii), lemne pentru foc, lumânări și câte o pâine și o oca cu vin în fiecare zi. Alegerea celor patru profesori nu a fost aleatorie, Epitropia Școlilor numindu-i pe aceștia deoarece aveau o reputație foarte bună, erau apreciați pentru cunoștințele solide și pentru că dovediseră că sunt zeloși lucrători pentru cultura „junimii pământene”⁶⁵.

În anaforaua elaborată la 1 ianuarie 1828 era prevăzut că, atunci când școala va dispune de veniturile necesare pentru a plăti mai mulți profesori, trebuia introdusă și limba greacă, iar, dacă tinerii doreau să studieze și alte limbi străine, puteau fi urmate facultativ, cu condiția să fie susținute financiar de către părinți. O parte dintre aceste propuneri au fost

⁶³ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 171-175 și 182-183.

⁶⁴ În ceea ce privește contractul lui Gheorghe Săulescu, la sfârșitul său este menționată data de 1 mai 1828, dar el este numit profesor de la 1 martie același an. În acest caz, apreciem că, fie este vorba de o greșeală de transcriere, fie actul a fost încheiat mai târziu, dascălul funcționând de la 1 martie.

⁶⁵ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 171-175 și 182-183.

pute în aplicare chiar de la sfârșitul anului 1828, când au fost introduse mai multe cursuri extraordinare, respectiv muzica (din luna octombrie), limba franceză (de la 1 noiembrie) și limba rusă (de la 1 decembrie), așa cum relevă lista cheltuielilor acestei instituții⁶⁶. Indiferent de disciplina predată, toate orele de la Gimnaziul Vasilian erau susținute în limba română – instaurându-se definitiv învățământul național – care avea drept scop principal formarea tinerilor în spiritul dragostei de patrie, a aplicării legilor și a înțelegerii slujbele bisericești⁶⁷. Cursurile Școlii de la Trei Ierarhi se desfășurau în fiecare zi, cu excepția sărbătorilor religioase și a vacanțelor, stabilite pentru perioada 15 iulie-15 august, în care erau zile foarte călduroase, respectiv 20 septembrie-1 octombrie, în perioada culesului⁶⁸.

Clasele Gimnaziului Vasilian

Învățământul primar	Clasa elementară*
	Clasa I normală*
	Clasa a II-a normală
Învățământul secundar În perioada următoare, acesta va evolua spre ceea ce numim astăzi învățământ secundar inferior (clasele V-VIII) și învățământ secundar superior (clasele IX-XII).	Clasa I de gimnaziu*
	Clasa a II-a de gimnaziu
	Clasa a III-a de gimnaziu
	Clasa a IV-a de gimnaziu

*În primul an școlar (1828-1829) au funcționat doar trei clase. Cursurile extraordinare au fost introduse spre sfârșitul acestui an, cel mai probabil experimental.

Pentru a asigura spațiul necesar funcționării Școlii de la Trei Ierarhi, domnitorul Moldovei a ordonat repararea fără întârziere a chiliilor din partea sudică a mănăstirii, cu cheltuiala acestui lăcaș de cult⁶⁹, zidirea unor case noi în cuprinsul acesteia⁷⁰ și au fost cumpărate, până în aprilie 1829, mai multe clădiri din apropiere, pentru care s-a plătit suma de 2.300 lei⁷¹. În aceste condiții, apreciem că propunerea făcută inițial de a găsi o altă locație

⁶⁶ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 33-34.

⁶⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 228-230.

⁶⁸ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 171-175, p. 182-183.

⁶⁹ Gheorghe Asachi, *Question de l'instruction publique en Moldavie*, Iassy, 1858, p. 14

⁷⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 230-231; Gheorghe Asachi, *Expoziția stărei învățăturilor publice în Moldova*, p. 3.

⁷¹ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 33-34.

pentru clasele gimnaziale, iar la Trei Ierarhi să rămână doar cele normale⁷², a fost amânată. Tot în primul an școlar, a fost deschisă biblioteca și au fost achiziționate materialele didactice, așa cum relevă lista cheltuielilor pentru anul 1828, unde sunt prevăzute „o broască la vivliotecă”, „cercuri cu cârlgele lor la Lancastru”, „câte 30 [...] tij la Lancastru”⁷³. Pentru a scoate în evidență faptul că Gimnaziul Vasilian continuă tradiția Colegiului Vasilian, instituție de învățământ înființată de către domnitorul Vasile Lupu la 9 mai 1640⁷⁴, fondatorii au comandat și un sigiliu⁷⁵, având ca emblemă „porumbelul Duhului Sfânt” și „ochiul lui Dumnezeu”, cu inscripția „1828. Sigiliul Gimnaziei Vasiliene urzite la 1644”⁷⁶.

Școala și-a desfășurat activitatea fără întreruperi timp de un an, în ciuda evenimentelor politice din primăvara anului 1828, care, deși au frânat dezvoltarea firească, nu au dus la închiderea acesteia. La 7 mai, trupele țariste pătrundeau în Moldova, iar, după sosirea lor la Iași, rușii au dorit să înființeze spitale și depozite de muniție în clădirile în care funcționau Seminarul de la Socola și Gimnaziul Vasilian. Datorită intervenției energice a mitropolitului Veniamin Costache, cea din urmă instituție a scăpat de pericolul închiderii, însă, lângă mănăstirea Socola, au fost așezate „manutanțe”, care, aprinzându-se, au dus la arderea acesteia și a seminarului⁷⁷.

La 20 iulie 1828 a avut loc prima evaluare semestrială a elevilor Gimnaziului Vasilian, iar la 20 februarie 1829 s-a desfășurat primul examen public de sfârșit de an școlar. La cel din urmă eveniment, au fost invitați de către eforii școlii și reprezentanți ai boierimii pentru a observa progresele realizate de către tinerii moldoveni. În prezența înaltelor fețe, a fost sfințit steagul școlii, iar, apoi, s-a trecut la evaluarea tinerilor, care au demonstrat prin cunoștințele acumulate că metodele folosite de către profesori dăduseră rezultate și că științele se puteau studia și în limba română. După examinare,

⁷² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 230.

⁷³ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 33-34.

⁷⁴ Instituție de învățământ care a fost grecizată la sfârșitul secolului al XVII-lea și reorganizată în mai multe rânduri sub numele de Școala Domnească, respectiv Academia Domnească.

⁷⁵ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 33-34.

⁷⁶ Victor Gomoiu, *op. cit.*, p. 36. Menționarea anului 1644 pe sigiliul Gimnaziului Vasilian, ca dată de fondare a Colegiului Vasilian, în loc de 1640, se explică prin faptul că la începutul secolului al XIX-lea, nefiind încă descoperit hrisovul care să ateste întemeierea, unii cercetători apreciau că acesta este anul fondării. În realitate, în 1644 fusese ridicată o nouă clădire pentru Școala Vasiliană.

⁷⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 120.

mitropolitul Veniamin Costache a împărțit premii elevilor silitori, îndemnându-i și pe ceilalți să fie preocupați de studiu pentru a fi folositori patriei, iar Gheorghe Asachi a citit un sonet compus de el pentru această solemnitate. Evenimentul a fost relatat de presa din Franța, Rusia, Germania⁷⁸, iar Ion Heliade-Rădulescu a publicat în *Curierul românesc* o scrisoare primită de la Iași în care era descrisă pe larg ceremonia organizată cu acest prilej și un articol care scotea în evidență faptul că școala întemeiată de către domnitorul Vasile Lupu a decăzut din cauza egumenilor greci, dar a fost reorganizată în 1828, rezistând invaziei rusești din același an⁷⁹.

În ziua desfășurării primului examen anual de la Gimnaziul Vasilian, Gheorghe Asachi a adresat un memoriu generalului rus L. M. Minciaky, în care sublinia necesitatea apariției unui periodic pentru a dezvolta gustul pentru lectură și a facilita, în acest fel, răspândirea științelor. Apelul său nu a rămas fără răspuns, la 15 mai 1829 văzând lumina tiparului *Albina Românească*, sub direcția lui Gheorghe Asachi și avându-i redactori pe profesorii Gheorghe Săulescu și Vasile Fabian⁸⁰.

Înainte de încheierea primului an școlar, a izbucnit ciuma, care a îmbrăcat forme violente în lunile următoare, ducând la închiderea tuturor instituțiilor de învățământ din Moldova și din Țara Românească, inclusiv a Gimnaziului Vasilian⁸¹. Deși au fost înscriși 3 bursieri, frații Dimitrie, Simion și Grigore⁸², aceștia nu au mai ajuns să fie adăpostiți în cadrul Institutului Național pentru a urma cursurile „școlii înalte” de la Trei Ierarhi. Epidemia s-a prelungit până în aprilie 1830, înregistrându-se un număr mare de decese în rândul elevilor cursanți; alții, de teama contaminării, au renunțat la studii, astfel încât, atunci când s-a pus problema redeschiderii școlii, cei mai mulți dintre tinerii înscriși erau „noviți și începători”⁸³. În toamna anului 1829, a avut loc și un mare cutremur, ce a afectat serios clădirea Gimnaziului de la Trei Ierarhi: „Goticele bolți de 165 de ani ale Gimnaziului noastre Vasiliene [...] pe alocurea s-au hâit”⁸⁴. Pe lângă aceste evenimente – război, epidemii, cutremur – care au frânat evoluția firească, un alt factor care a determinat întârzierea reorganizării instituției a fost plecarea lui Gheorghe Asachi în iulie 1829 la București, în calitate de

⁷⁸ *Ibidem*, vol. I, p. 148 și vol. IV, p. 233.

⁷⁹ *Albina românească*, nr. 6, 18 ianuarie 1830, p. 17.

⁸⁰ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VIII, p. 103-106.

⁸¹ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 32-33; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 123.

⁸² Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 197.

⁸³ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 32-33.

⁸⁴ *Albina Românească*, nr. 50, 5 noiembrie 1829, p. 78.

secretar al comisiei de redactare a *Regulamentelor Organice*, unde a rămas până în martie 1830⁸⁵. Astfel, Gimnaziul Vasilian a rămas închis aproape un an, iar, în acest interval, singurul eveniment notabil a fost serbarea organizată la 30 ianuarie 1830 în cinstea domnitorului Vasile Lupu, ocazie cu care în *Albina românească* a fost publicată o dare de seamă asupra mersului Școlii de la Trei Ierarhi, de la organizare până la închiderea ei din cauza ciumei⁸⁶.

Reluarea cursurilor. Consolidare și perspective

În perioada șederii la București, Gheorghe Asachi a fost în strânsă legătură cu oameni de cultură din Muntenia care lucrau la reformarea învățământului, iar după reîntoarcerea la Iași (7 aprilie 1830), împreună cu Mihail Sturza și Iordache Catargiu, marele cărturar a trecut imediat la reorganizarea Gimnaziului Vasilian. Astfel, la 13 aprilie 1830, Direcțiunea Învățăturilor Publice anunța că acesta își va redeschide porțile la 1 mai, fiind chemați toți școlarii și stipendiștii care urmaseră cursurile în anul anterior, dar și alți doritori⁸⁷. La 22 aprilie 1830 a fost finalizat *Regulamentul provizoriu pentru Gimnazia Vasiliană*, pe baza căruia a funcționat instituția până la intrarea în vigoare a *Regulamentului Organic* și elaborarea noii legislații școlare. Acesta reglementa modalitatea de admitere, numărul claselor, obiectele de studiu, programul, îndatoririle elevilor și atribuțiile dascălilor. Pentru a asigura o pregătire solidă și un climat de ordine și emulație, Regulamentul stabilea că elevii aveau acces la cursurile extraordinare doar în condițiile participării la cele ordinare, iar profesorii erau îndrumați să folosească metode adecvate, să nu-i încarce inutil pe învățăcei cu informații nefolositoare și să se apropie de ei cu blândețe⁸⁸. În ziua prezentării Regulamentului, referendarul școlilor a publicat o nouă înștiințare prin care aducea la cunoștință publicului că vor fi introduse cursuri extraordinare de legi, limbi străine, învățarea „însemnării planurilor” și muzică vocală pentru a-i determina pe tinerii din Moldova să se înscrie la Gimnaziul Vasilian⁸⁹.

Apelurile lansate nu au avut ecoul așteptat nici chiar în rândul stipendiștilor, care aveau asigurate locuința și hrana din fondurile provenite de la Casa Școlilor, din cauza efectelor ciumei. În *Condica matricolă a*

⁸⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 127.

⁸⁶ *Albina românească*, nr. 6, 18 ianuarie 1830, p. 17.

⁸⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 146.

⁸⁸ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 41-43.

⁸⁹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 146 și urm.

școlerilor sunt menționați toți stipendiștii din perioada 1828-1837, dar anul 1830 nu este trecut în acest registru, ceea ce demonstrează că nu a fost admis nici un elev⁹⁰.

Cu toate dificultățile întâmpinate, Gimnaziul Vasilian a fost redeschis în primăvara anului 1830, cuprinzând acum și cursuri superioare de legi, de limbi străine și de desen, cerute încă din anul 1828. În ceea ce privește studiile juridice, încă de la începutul anului 1830, Christian Flechtenmacher – tânăr ardelean dintr-o familie de sași din Brașov, care studiasse la Viena – ceruse aprobarea pentru a deschide „un privat institut pentru paradosirea privaticului drept a Românilor”. Membrii Divanului Obștesc au înaintat o adresă către vicepreședintele Mircovici, prin care au cerut înființarea unei asemenea instituții de învățământ. Nu știm care a fost răspunsul, dar un institut privat pentru studierea legislației nu a fost înființat la Iași⁹¹. Cel mai probabil, propunerea înaintată de Christian Flechtenmacher nu a fost aprobată deoarece Epitropia Învățăturilor Publice, intenționând să sporească numărul disciplinelor de studiu de la Gimnaziul Vasilian și existând suficienți doritori pentru cursul de drept, a propus distinsului profesor să-și țină prelegerile în cadrul acestei instituții. Cert este că la 22 aprilie 1830, Epitropia Școlilor dădea o publicație, în *Albina românească*, prin care anunța deschiderea unui curs extraordinar de știința legilor române, avându-l ca profesor pe Christian Flechtenmacher, care, timp de 18 ani, dăduse dovezi privind cunoașterea acestora, participând și la elaborarea *Codului civil* din timpul domnitorului Scarlat Alexandru Calimah. Acesta urma să fie susținut în limba română, pe o perioadă de doi ani, fiind rezervat doar tinerilor care aparțineau clasei boierești în vederea pregătirii acestora pentru ocuparea marilor dregătorii în stat⁹².

O lună mai târziu, Epitropia, constatând că s-a înscris un număr suficient de tineri pentru studierea legilor, a anunțat deschiderea cursului pentru data de 3 iunie 1830, profesorul Christian Flechtenmacher urmând să țină o conferință cu titlul *Istoria dreptului românesc sau a pravilelor românești* la care erau invitați să participe toți boierii și reprezentanții clerului⁹³. Deschiderea a avut loc la data și ora anunțată, cu o mare solemnitate, fiind un eveniment cu totul deosebit, deoarece, pentru prima dată în Moldova, era susținut un curs de legi în limba română⁹⁴.

⁹⁰ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 197 și urm.

⁹¹ Gheorghe Ungureanu, *op. cit.*, p. 330-332.

⁹² *Albina Românească*, supliment la nr. 33, 4 mai 1830, p. 141.

⁹³ *Albina Românească*, supliment la nr. 38, 22 mai 1830, p. 159.

⁹⁴ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. XIX, 1891, p. 476-489; Gheorghe Ungureanu, *op. cit.*, p. 330-332.

Deși putem afirma cu certitudine că a fost deschis în 1830 un curs de legi, nu putem face aprecieri privind condițiile de desfășurare și numărul tinerilor care l-au urmat deoarece la evaluările semestriale nu au fost verificați elevii la această disciplină. Cu prilejul examenului din 1831, vornicul Mihail Sturza aprecia că introducerea unui asemenea curs nu era potrivită nivelului de pregătire a elevilor: „sistematica paradosire a legilor trebuind a se începe tocmai peste 6 ani⁹⁵, Epitropia a găsit de cuviință a orândui deocamdată măcar un curs practic de legislație⁹⁶. Cea mai plauzibilă explicație ar fi că fusese introdus un curs practic de legislație, dar izbucnirea holerei a dus la precipitarea orelor, la organizarea examenului în mare grabă, iar elevii nu s-au prezentat la evaluare deoarece erau nepregătiți. Acesta a fost ținut și în anul următor, la examenul semestrial fiind examinați 7 tineri din cadrul Gimnaziului Vasilian⁹⁷.

În afara orelor de legislație, au fost introduse și cursuri de „însemnarea planurilor” și de limbi străine, respectiv greaca, rusa și franceza⁹⁸. Cea mai mare importanță a fost acordată limbii franceze, studiată în fiecare zi câte două ore cu profesorul Étienne Marius Mouton, iar după decesul acestuia (noiembrie 1831), cu Charles Tissot⁹⁹. Limba greacă era predată de către căminarul Gheorghe Terapianu de trei ori pe săptămână, la fel ca și limba rusă, cel din urmă curs fiind susținut de către profesorul Vasile Peltechi (autorul *Abecedarului ruso-românesc pentru învățătura începătorilor iubitori de știința acestei limbi*, tipărit la Iași, în 1831). O parte dintre cursurile extraordinare se suprapuneau, astfel încât elevii care doreau să studieze „însemnarea planurilor” și limba greacă nu aveau posibilitatea, ele fiind prevăzute în aceleași zile și la aceleași ore¹⁰⁰.

Tot în această perioadă, s-au făcut și primele demersuri pentru a introduce studierea limbii germane, la 17 septembrie 1830, în paginile *Albinei românești*, anunțându-se că Samuel Botezatu, fost profesor la Școala Normală din Cernăuți, urma să țină lecții neobligatorii în cadrul Gimnaziului Vasilian¹⁰¹. Nu știm dacă acest curs a fost deschis din toamna anului 1830 sau mai târziu deoarece în august 1831 profesorul Samuel

⁹⁵ În opinia viitorului domnitor, cursul de legi ar fi trebuit deschis după ce prima promoție a elevilor Gimnaziului Vasilian ar fi finalizat cursurile celor două clase normale și a celor patru clase gimnaziale, pentru a avea pregătirea necesară.

⁹⁶ *Albina Românească*, supliment la nr. 18, 4 iunie 1831, p. 69.

⁹⁷ Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 339.

⁹⁸ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 41-43.

⁹⁹ *Albina Românească*, nr. 33, 4 iunie 1831, p. 74.

¹⁰⁰ *Albina Românească*, nr. 33, 4 iunie 1831, p. 74.

¹⁰¹ *Albina Românească*, nr. 68, 17 septembrie 1830, p. 296.

Botezatu era nevoit să țină lecții pe la casele boierești¹⁰², iar la 18 octombrie 1831 era anunțată din nou începerea predării limbii germane, odată cu deschiderea „cursului ordinar de învățatură”¹⁰³. De asemenea, în *Foaia lefurilor personalului Gimnaziului Vasilian* pentru perioada 23 aprilie 1830-23 aprilie 1831, profesorul de limba germană nu este menționat¹⁰⁴. Cu toate acestea, apreciem că din anul școlar 1830-1831 la Gimnaziul Vasilian se studiau cel puțin trei limbi străine, introducerea acestora constituind o necesitate, în condițiile în care în școlile particulare din Iași (precum pensionul lui Victor Cuénin, cel de la Miroslava sau școala deschisă de Cuculi), se acorda o atenție sporită acestui tip de educație¹⁰⁵. La stăruința lui Gheorghe Asachi, la începutul anului 1831, s-a înființat și o clasă specială pentru studierea muzicii vocale, sub conducerea harpistului Paulicec¹⁰⁶. Cei 22 de elevi care au urmat cursul, acompaniați la harpă de profesorul lor, au format un cor care a cântat un imn românesc compus de Gheorghe Asachi, pe o arie din opera *Moise* a lui Rossini, la împărțirea premiilor din 1 iunie 1831¹⁰⁷.

În afară de introducerea acestor cursuri extraordinare, în cel de-al doilea an de activitate, structura instituției a rămas neschimbată, cuprinzând clasa elementară după metoda lancasteriană, o clasă normală și una gimnazială¹⁰⁸. Cei mai mulți elevi frecventau clasa elementară, respectiv 136, la clasa normală fiind 65, iar la cea gimnazială doar 20¹⁰⁹. Elevii clasei elementare învățau să scrie și să citească în limba română, precum și cele patru operații matematice, sub îndrumarea profesorilor Teodor Verescu, Emanuel Halunga și Gheorghe Filipescu, care activaseră și în primul an școlar. În ceea ce privește atribuțiile dascălilor, s-au făcut câteva schimbări,

¹⁰² *Albina Românească*, nr. 31, 30 august 1831, p. 121.

¹⁰³ *Albina Românească*, nr. 43, 18 octombrie 1831, p. 172.

¹⁰⁴ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0 -130, fila 34.

¹⁰⁵ Anghel Manolache, Gheorghe Părnuță, *Învățământul limbilor străine în școala românească*, în „Revista de Pedagogie”, 1990, anul XXXIX, nr. 4, p. 57-60.

¹⁰⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 156. Înființând o clasă de zugrăvie în cadrul Gimnaziului Vasilian, Gheorghe Asachi a provocat o adevărată mișcare culturală, care a produs mai mulți elevi eminenti, printre care se numără Alexandru Asachi, fiul marelui cărturar, și pictorii Gheorghe Lemni, Gheorghe Panaiteanu și Ioan Anastasianu.

¹⁰⁷ A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățământului superior în Moldova*, p. 37 și urm.

¹⁰⁸ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 41-43.

¹⁰⁹ Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, p. 33.

Gheorghe Filipescu având sarcina de a scrie „prubele lancastrului”, în locul lui Emanuel Halunga, care îl ajuta mai mult pe Teodor Verescu.

Disciplinele studiate la clasele normale rămâneau aceleași, respectiv „gramatica românească, partea etimologică, începuturile limbii latine cu cetirea și scrierea, a declinațiilor și conjugățiilor, istoria și gheografia elementară”, predate de către Ioan Silvan Sachelarie, și aritmetica și caligrafia cu care era însărcinat profesorul Filipescu¹¹⁰.

În ceea ce privește gimnaziul, acesta nu s-a deschis în primăvară, ci patru luni mai târziu, la 1 septembrie 1830, întrucât nu s-au înscris foarte mulți tineri, în condițiile în care unii decedaseră din cauza ciumei, iar alții au abandonat studiile. În această stare de fapt, toți profesorii, în frunte cu Gheorghe Săulescu, au lucrat la elaborarea unei gramatici a limbii române și unui manual de istorie, iar Vasilie Fabian a răspuns de întocmirea unui manual de limba latină și a altuia de geografie¹¹¹. La clasa de gimnaziu, tinerii studiau sintaxa limbii române, gramatica limbii latine, istoria veche a Persiei, Palestinei, Franței și a statelor din Asia Mică, geografia Germaniei și Austriei și „numerele complexe și frângerile” din aritmetică, aceste obiecte fiind predate de Constantin Facaș, Gheorghe Săulescu, Vasilie Fabian și Gheorghe Filipescu¹¹².

Astfel, putem afirma că, după introducerea cursurilor extraordinare și elaborarea unui regulament provizoriu de funcționare, în cel de-al doilea an școlar (1830-1831) Gimnaziul Vasilian s-a transformat dintr-o școală primară și secundară într-o instituție în care tinerii puteau învăța de la scris și citit până la cursuri superioare, care reprezentau o formă incipientă de universitate în sens modern. Școala a funcționat în acest an școlar și în absența ilustrului referendar Gheorghe Asachi, care fusese trimis împreună cu Mihail Sturza la Sankt Petersburg, pentru a face parte din comisia de redactare a *Regulamentului Organic* (mai-noiembrie 1830)¹¹³, deoarece „răscolise cu entuziasmul său național chiar și stratul cel mai cult al societății ieșene”¹¹⁴.

Profitând de faptul că doi dintre cei mai de seamă reprezentanți ai Episcopiei Învățăturilor Publice nu se aflau în țară, exarhii mănăstirilor de la

¹¹⁰ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 41-43.

¹¹¹ SJAN-Iași, Colecția Litere „Gheorghe Asachi”, Litera O, dos. 0-130, fila 41-43.

¹¹² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 149-150.

¹¹³ Ca urmare a activității desfășurate în capitala Imperiului Rus în vederea elaborării *Regulamentului Organic*, Gheorghe Asachi a fost decorat de către țară cu ordinul Sfântul Vladimir, clasa a IV-a (*Albina românească*, nr. 100, 26 dec. 1830, p. 292).

¹¹⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 148.

Muntele Athos au înaintat o plângere generalului Mircovici, în care au arătat că această instituție, fără a avea dreptul și aprobarea conducerii țării, a luat hotărârea așezării Gimnaziului Vasilian în chiliile de la Trei Ierarhi și au cerut mutarea lui în dughenele Mitropoliei, unde a fost „naționalnica școală”. Urmare a constituirii unei comisii de judecată, s-a hotărât că veniturile provenite de la feredeu și cele trei moșii date de către domnitorul Vasile Lupu se cuvin școlii¹¹⁵, iar Gimnaziul Vasilian va putea fi mutat numai după ridicarea unei clădiri pentru acesta din veniturile mănăstirii, în condițiile în care chiliile de la Trei Ierarhi fuseseră construite cu fondurile Epitropiei. Astfel, se încheia prima etapă a acestui lung și complicat proces, cu implicații internaționale, care s-a prelungit până la 29 martie 1846; era numai de formă un proces între Epitropia Învățăturile Publice din Moldova și mănăstirea Trei Ierarhi, în fapt, fiind un diferend de esență între Țara Moldovei și conducătorii mănăstirilor închinete, care administrau averi imense în cuprinsul țării¹¹⁶.

Când Gimnaziul Vasilian era pe calea propășirii, în luna februarie a anului 1831, a izbucnit o altă epidemie, cea de holeră, dar instituția nu a fost închisă imediat, funcționând până în mai, când cursurile au fost suspendate în condițiile în care boala devenise tot mai periculoasă¹¹⁷. Examenul, fixat pentru data de 1 iunie 1831, nu s-a putut desfășura în condiții normale, la sfârșitul lunii mai fiind evaluați în grabă elevii din clasa I de gimnaziu¹¹⁸, iar la clasa elementară și cea normală, ierarhia a fost stabilită în funcție de notele obținute pe parcursul semestrului al II-lea¹¹⁹. La 1 iunie s-au făcut promoțiile, iar pentru a-i determina pe tinerii moldoveni să se dedice studiului, o parte dintre aceștia au fost premiați de către Epitropia Școlilor¹²⁰. Astfel, trei dintre absolvenții cursurilor gimnaziale au fost recompensați cu câte un ceas de argint, „ca unii ce știu a prețui vremea cea

¹¹⁵ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 185-193.

¹¹⁶ N. C. Enescu, *op. cit.*, p. 642-644 și 661.

¹¹⁷ A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățământului superior în Moldova*, p. 37 și urm.

¹¹⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 157.

¹¹⁹ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 37-38.

¹²⁰ Au fost premiați 24 de elevi de la cursul elementar dintr-un total de 136, 14 de la cursul normal din 65 și 3 de la clasa I a cursului gimnazial dintr-un total de 20 de elevi. Cei trei premiați de la gimnaziu au fost: Teodor Popescu (Filaret Scriban), Alexandru Costinescu (devenit, mai târziu, inginer și profesor) și Iancu Stavrat (viitor profesor al Academiei Mihăilene).

scumpă a tineretilor, întrebuintând-o a se face folositori și mulțumitori fii ai patriei”¹²¹

CLASELE GIMNAZIULUI VASILIAN (1830-1831)

Învățământul primar	Clasa elementară*
	Clasa I normală*
	Clasa a II-a normală
Învățământul secundar	Clasa I de gimnaziu*
	Clasa a II-a de gimnaziu
	Clasa a III-a de gimnaziu
	Clasa a IV-a de gimnaziu
Învățământul superior Cursuri extraordinare	Cursul de legi*
	Cursuri de limbi străine (greacă, franceză, rusă)*
	Cursuri de însemnarea planurilor*
	Muzica vocală*

*În al doilea an școlar (1830-1831) au funcționat tot trei clase, însă au fost deschise și cursuri extraordinare.

Deoarece epidemia de holeră încetase în luna august, Epitropia a hotărât redeschiderea Gimnaziului Vasilian începând cu 8 octombrie 1831, anunțând în paginile *Albinei românești* modalitatea de înscriere: „[...] tinerii ce au urmat până acuma în una din clasuri și acei ce acuma vor voi a intra, se vor înfățișa mai nainte la Direcție, spre a fi înscriși în foaia școalelor și a primi cuvenita adeverință”¹²². A fost redeschis și institutul, fiind primiți 16 bursieri, cei mai mulți dintre ei aparținând clasei privilegiate, dar și fii de negustori sau de preoți; un rol important în acest sens l-a avut referendarul școlilor, care a dorit să vină în sprijinul tinerilor proveniți din clasa de mijloc, chiar înainte de aplicarea prevederilor *Regulamentului Organic*. Printre fiii de preoți sau de negustori primiți la institut se numărau Anastasie Fătu, Neculai Gheorghescu, Costachi și Dimitrie Gusti, Iancu Albineț și Vasile Popescu, unii dintre aceștia continuându-și studiile în străinătate cu rezultate deosebite. Anastasie Fătu a urmat cursurile universităților din Viena și Paris, devenind doctor în jurisprudență și medicină, fiind primul

¹²¹ *Albina Românească*, nr. 18, 4 iunie 1831, p. 69. Cu toate că examenul nu s-a ținut, epitropul Mihail Sturza a făcut o expunere a mersului școlilor și a fost prezentat programul cursurilor.

¹²² *Albina Românească*, nr. 36, 24 septembrie 1831, p. 141.

medic al Institutului „Grigorian” din Iași, apoi medic primar la Spitalul Sfântul Spiridon. Vasile Popescu a făcut studii de teologie la Kiev, iar, după finalizarea acestora, a jucat un rol important în dezvoltarea învățământului clerical, deținând pentru o perioadă funcția de rector al Seminarului de la Socola¹²³.

La scurt timp după deschiderea celui de-al treilea an școlar (1831-1832) a fost finalizat *Regulamentul Organic*, care reglementa și situația școlilor, modificându-le radical statutul prin transformarea în instituții permanente, subordonate statului, în condițiile în care până atunci funcționau din binefacerea și mila domnitorului¹²⁴. După intrarea acestuia în vigoare, s-a trecut la elaborarea „Regulamentului instrucțiunii publice din Moldova”, finalizat și prezentat lui Pavel Kiseleff la sfârșitul lunii martie (1832)¹²⁵. Ulterior, pe baza observațiilor făcute de comisia de revizuire, Epitropia a propus completarea Regulamentului cu câteva articole referitoare la atribuțiile comitetului academic, elaborarea manualelor, statutul dascălilor și modalitatea de recompensare a acestora, dându-i o formă definitivă în anul 1833¹²⁶. Deși acest Regulament a fost valabil doar doi ani, în 1835 fiind modificat ca urmare a necesității punerii în aplicare a tuturor articolelor din *Regulamentul Organic*, a constituit un model pentru următoarele legi din acest domeniu.

La 13 februarie 1832, a fost organizat examenul semestrial, la care au fost invitați „toți iubitorii de învățatură, români sau străini” pentru a observa binefacerea unei asemenea instituții și a înțelege necesitatea extinderii sistemului de învățământ¹²⁷. Cu acest prilej, Mihail Sturza, în calitate de reprezentant al Epitropiei, a scos în evidență faptul că, în perioada 1829-1832, Școala de la Trei Ierarhi a funcționat cu întreruperi, fiind închisă 25 de luni, iar, din acest considerent, la acel examen nu au putut fi expuse decât câteva probe care să ilustreze cum a evoluat instituția. Epitropul școlilor și-a exprimat speranța într-un viitor mai bun și a ilustrat rolul Gimnaziului Vasilian, școală în care tinerii puteau găsi „îmbelșugat izvor de învățatură”, iar „patria mulțumirea creșterii fiilor săi”. La sfârșitul examinării, membrii Epitropiei i-au premiat pe școlarii silitori și au adus mulțumiri dascălilor pentru faptul că au dat dovadă de sârguință, de răbdare și au depus efort constant pentru educarea tinerilor¹²⁸.

¹²³ Theodor Codrescu, *op. cit.*, vol. VII, p. 198.

¹²⁴ *Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, Iași, Editura Junimea, 2004, p. 336-337.

¹²⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 212 și vol. IV, p. 337-342.

¹²⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 214, p. 227-229.

¹²⁷ *Albina Românească*, nr. 12, 11 februarie 1832, p. 33.

¹²⁸ *Albina Românească*, nr. 13, 14 februarie 1832, p. 38.

Observând rezultatele obținute de către elevii Gimnaziului Vasilian la examenul semestrial, Gheorghe Asachi a considerat că era momentul potrivit pentru transformarea acestei instituții într-o adevărată academie, așa cum prevedea *Regulamentul Organic*. Din acest motiv, la 21 februarie, membrii Epitropiei au lansat o publicație în paginile *Albinei românești*, prin care anunțau existența a cinci posturi vacante, respectiv pentru filosofie și științele auxiliare acestei discipline (logică, metafizică, etică și dreptul naturii), pentru matematică teoretică (care urma să predea și noțiuni de fizică teoretică și experimentală, chimie, istoria naturală), pentru matematică practică (geometrie, arhitectură civilă, hidraulică, mecanica facerii drumurilor și podurilor), pentru economie rurală și veterinară și pentru limbă și literatură franceză¹²⁹. Însă, în perioada imediat următoare, au fost numiți doar doi profesori, respectiv Charles Tissot pentru limba franceză și Samuil Botezatu pentru susținerea cursului de limba germană, proiectul înființării academiei fiind amânat.

Cei doi dascăli și-au început activitatea în luna mai (1832), ambele cursuri desfășurându-se după amiaza, între orele 16-18, astfel încât elevii erau obligați să opteze pentru învățarea uneia dintre cele două limbi străine. La orele de franceză erau acceptați doar elevii claselor gimnaziale care obținuseră rezultate deosebite la cursurile ordinare și persoane din afara instituției care doreau să studieze această limbă, iar la cele de limba germană, profesorul Samuil Botezatu stabilea condițiile în care vor putea participa¹³⁰. Deoarece înmulțirea cursurilor extraordinare a dus la o oarecare tulburare a activității didactice, mulți dintre părinți îndrumându-și fiii către aceste lecții, în dauna cursurilor ordinare, în toamna anului 1832, Gheorghe Asachi a luat atitudine, introducând noi restricții în acest sens¹³¹.

Gimnaziul Vasilian și-a continuat activitatea fără întrerupere în semestrul al II-lea, la 10 iulie 1832 „examenul drectorial”¹³², prin care erau evaluați toți elevii la toate obiectele de studiu în fața directorului școlii (referendariului), fiind în plină desfășurare. La această dată, în paginile *Albinei românești*, era publicat următorul anunț: „Direcția școlilor publice înștiințază [...] că Ecsamenul Drectorial a semestrului de vară urmează în Gimnazia Vasiliană, în toate zile, dimineața de la 8 pân la 12 și după prânz de la 3 pân la 6, iar ziua publicului Ecsamen și Programa se vor face

¹²⁹ *Albina Românească*, nr. 15, 21 februarie 1832, p. 42.

¹³⁰ *Albina Românească*, nr. 34, 1 mai 1832, p. 94.

¹³¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 206-207.

¹³² În indicele bibliografic al *Albinei românești (1829-1849)*, vol. I, întocmit de Lenuța Drăgan și Mariana Stescu, este menționat greșit „examenul doctoral” în loc de examenul drectorial, susținut doar în fața profesorilor școlii și a directorului.

cunoscute prin această foaie¹³³. La 14 iulie, în paginile aceleiași reviste, a fost anunțat examenul public general¹³⁴, care s-a desfășurat două zile mai târziu (sâmbătă, 16 iulie 1832), în prezența mitropolitului Moldovei, „întâiul episcop și ales protector al învățăturilor”, a celorlalți boieri episcopi, a logofătului dreptății și a altor boieri dregători¹³⁵.

Examenul public a fost însoțit de o adevărată serbare școlară, la care au fost invitate peste 120 de persoane, printre care se numărau reprezentanți ai elitei politice, ai bisericii, armatei și negustori, Gheorghe Asachi încercând astfel să obțină sprijinul acestora pentru învățământ¹³⁶. În sala frumos împodobită, au fost examinați mai întâi tinerii care au urmat cursurile de pedagogie pentru a obține un post de profesor la școlile ținutale, apoi ceilalți elevi ai Gimnaziului Vasilian, începând cu clasa elementară și până la cea gimnazială. Cea mai mare atenție a fost acordată evaluării elevilor de la clasele gimnaziale pentru a demonstra celor prezenți că „studiile înalte” pot fi parcurse și în limba română. După cercetarea roadelor metodei lancasteriene la clasa elementară și evaluarea elevilor de la clasa normală din catihis, au fost examinați cei de la clasele gimnaziale din gramatica latină, aritmetică, geografia Asiei, Africii și Americii, istorie, logică, materii obligatorii care formau cursurile ordinare.

În comparație cu programa din anul școlar 1830-1831, surveniseră o serie de schimbări. Astfel, noțiunile de matematică erau extinse prin predarea rădăcinii pătrate, a rădăcinii cubice și a proporțiilor; în afară de geografia Germaniei și Austriei, erau studiate și noțiuni referitoare la state din Asia, printre care se numărau Rusia, Japonia, Turcia, China, Mongolia și India, state din Africa și America; din acest an școlar se introdusese logica, iar la istorie se studia cultura și civilizația greacă, precum și despre cuceririle romane¹³⁷. Deși prin „Regulamentul instrucțiunii publice din Moldova” (1832) se prevăzuse introducerea poeziei și retoricii¹³⁸, nu știm dacă aceste obiecte fuseseră studiate, deoarece elevii nu au fost evaluați la examenul public din aceste noțiuni¹³⁹.

¹³³ *Albina Românească*, nr. 54, 10 iulie 1832, p. 159. Procedura de evaluare la Gimnaziul Vasilian decurgea în felul următor: mai întâi erau organizate examenele speciale, care se desfășurau pe parcursul a mai multor zile, iar ulterior se desfășura examenul public general solemn.

¹³⁴ *Albina Românească*, nr. 55, 14 iulie 1832, p. 163.

¹³⁵ *Albina Românească*, nr. 57, 21 iulie 1832, p. 166; V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 208-210 și vol. IV, p. 335-336.

¹³⁶ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 334-335.

¹³⁷ *Albina Românească*, nr. 57, 21 iulie 1832, p. 166.

¹³⁸ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 212 și vol. IV, p. 337-342.

¹³⁹ *Albina Românească*, nr. 57, 21 iulie 1832, p. 166.

De asemenea, în ceea ce privește cursurile extraordinare, au constituit discipline de examen doar dreptul, limba franceză, limba rusă și limba germană, desenul topografic și limba greacă nefiind prevăzute în program¹⁴⁰. Pe parcursul evaluării, elevii au dovedit că au acumulat un volum impresionant de cunoștințe, răspunzând atât la întrebările profesorilor, cât și ale episcopului Mihail Sturza, spătarului Ioan Balș și referendarului școlilor naționale. Invitații au fost surprinși de adâncă înțelegere a elevilor și de solidele cunoștințe, predate în limba română, cunoscând greutățile cu care se confrunta corpul academic pentru traducerea manualelor. Membrii Episcopiei, așa cum procedaseră și în timpul examenului din iarnă, au adus mulțumiri dascălilor pentru dăruirea și consecvența de care au dat dovadă în pregătirea elevilor, dar și pentru întocmirea cărților școlare. Pentru a recompensa efortul depus, o parte dintre elevi au fost premiați, printre aceștia numărându-se Alecu Costinescu, Iancu Stavrat, Anastasie Fătu, Leon Filipescu, George Călinescu, Dimitrie Grigoriu, Theodor Stamate¹⁴¹, cel din urmă primind de la logofătul Conachi, „un prețuitor al meritului și învățăturilor”, un premiu consistent de 1.000 de lei.

A doua zi după examenul public, Mihail Sturza a trimis o scrisoare lui Gheorghe Asachi prin care l-a felicitat, arătându-și satisfacția față de progresele făcute de tinerii moldoveni și apreciind că rezultatele realizate reprezintă o consecință a efortului depus de Direcția Școlilor, potrivit cu instrucțiunile venite de la Episcopie, și de către profesori. De asemenea, a considerat că nu trebuiau trecute cu vederea nici sânguința și aplecarea către învățatură a elevilor, din acest considerent instituind un premiu de 1.000 de lei, care, după examenul de vară, trebuia să se împartă la cei mai vrednici trei școlari¹⁴². Cu mari eforturi și implicarea deosebită a unor oameni a căror vizionarism depășea realitățile unei Moldove bântuite de războaie, boli și sărăcie, se încheia cel de-al treilea an școlar și primul în care activitatea didactică s-a desfășurat fără întrerupere, instaurându-se în mod definitiv învățământul național în Moldova.

Concluzii

Primele demersuri pentru deschiderea unei „școli înalte” cu predare în limba română, care să înlocuiască Academia Domnească desființată în

---

¹⁴⁰ *Albina Românească*, nr. 57, 21 iulie 1832, p. 167.

¹⁴¹ Numărul elevilor care în ultimele 6 luni au învățat în cadrul gimnaziului a fost de 299, din care 25 au stat în institut pe cheltuiala statului (la începutul anului erau 21); vacanța urma să înceapă pe 19 iulie și să țină până pe 1 septembrie.

¹⁴² *Albina Românească*, nr. 57, 21 iulie 1832, p. 167.

1821 (școală cu predare în limba greacă), nu s-au făcut în anul 1827, ci mult mai devreme, până la mijlocul deceniului al treilea. Astfel, în urma eforturilor depuse, în anul 1825 funcționa o școală începătoare în cadrul mănăstirii Trei Ierarhi, dar evoluția firească a acesteia a fost întreruptă de incendiul din vara anului 1827. Mistuirea chiliilor nu a dus la abandonarea proiectului, ci la intensificarea eforturilor, iar, în urma elaborării celor două anaforale (cea de la 15 august 1827 și cea de la 1 ianuarie 1828) a fost deschis Gimnaziul Vasilian.

Această școală, concepută ca o instituție în care tinerii să învețe de la scris și citit până la cursuri superioare de legislație, filosofie și limbi străine, a fost organizată treptat. Astfel, la 23 ianuarie 1828 au fost deschise doar cursurile clasei începătoare (elementare), la scurt timp, cel mai probabil la 1 februarie, ale celei normale, pentru ca prelegerile „ghimnaziei” să înceapă de la 1 martie. În primul an școlar (1828-1829) au funcționat 3 clase, însă cei mai mulți elevi frecventau cursurile începătoare, unde învățau să scrie, să citească și să socotească. La clasa I normală, accentul se punea pe învățarea limbii române și a celor patru operații de bază ale matematicii, dar tinerii studiau și catehismul, precum și noțiuni începătoare de istorie, geografie și latină. La clasa I gimnazială, programa era diversificată, cuprinzând limba română, cu toate părțile (inclusiv filologia), istoria, latina, cu toate părțile (inclusiv autorii antici), matematica, geografia și religia, toate susținute în limba română.

Gimnaziul Vasilian și-a desfășurat activitatea fără întrerupere timp de un an, în ciuda evenimentelor politice din primăvara anului 1828, care au dus la ocuparea Moldovei de către trupele rusești. Rezultatele obținute de elevi la primele examene publice, evocate de presa din Țara Românească, dar și de cea din străinătate, au demonstrat eficiența activității de la această instituție și faptul că științele pot fi predate și în limba română. Izbucnirea ciumei, cutremurul din toamna anului 1829, care a afectat chiliile de la Trei Ierarhi, precum și plecarea lui Gheorghe Asachi la București, în calitate de secretar al comisiei de redactare a Regulamentului Organic, au dus la închiderea școlii pentru aproape un an.

Cel de-al doilea an școlar, deschis la 1 mai 1830, a marcat o nouă etapă în organizarea Gimnaziului Vasilian, acum fiind elaborat și aplicat primul regulament al instituției, care stabilea modalitatea de admitere, numărul claselor, obiectele de studiu, programul, îndatoririle elevilor și atribuțiile dascălilor. Acest *Regulament provizoriu pentru Gimnazia Vasiliană* (22 aprilie 1830) reprezintă prima lege modernă care vizează sistemul de învățământ din Moldova, înlocuind hrisoavele emise de către domnitori, în anii anteriori. Tot din acest an școlar, a fost introdus și primul curs de legislație, primul curs de însemnarea planurilor (desen) și mai multe limbi străine.

Toate acestea au dus la transformarea radicală a Gimnaziului Vasilian, dintr-o școală primară și secundară într-o instituție în care tinerii învățau de la scris, citit și socotit, până la cursuri superioare, ce reprezentau o formă incipientă de universitate în sens modern. În timp ce Școala de la Trei Ierarhi se afla în plin progres, în luna februarie a anului 1831 a izbucnit epidemia de holeră. Totuși, instituția nu a fost închisă imediat, reușindu-se să se încheie anul școlar și să se facă în grabă premiера. În octombrie, cursurile au fost reluate, institutul a fost redeschis, fiind primiți și tineri aparținând clasei de mijloc, la insistențele referendarului școlilor.

La scurt timp după reluarea cursurilor a fost finalizat *Regulamentul Organic*, iar apoi a fost redactat „Regulamentul instrucțiunii publice din Moldova” (1832, cu modificările din 1833), care înlocuia regulamentul provizoriu de funcționare al Gimnaziului Vasilian. Examenеle semestriale din anul școlar 1831-1832, primul fără incidente majore, au fost adevărate serbări ale învățământului ieșean, la care au fost invitați reprezentanți ai elitei politice, ai bisericii, armatei și negustori pentru a ilustra binefacerea unei asemenea instituții. Observând rezultatele obținute de elevii Gimnaziului Vasilian, Gheorghe Asachi și-a manifestat intenția de a-l transforma într-o adevărată academie, însă proiectul a fost amânat, până în iunie 1835.

Astfel, chiar dacă organizarea învățământului ieșean a întâmpinat numeroase dificultăți, legate de desfășurarea războiului, izbucnirea unor epidemii, instabilitate politică sau plecarea referendarului Gheorghe Asachi din țară, Școala Vasiliană a fost deschisă și extinsă treptat, după patru ani dându-i-se o organizare definitivă. Ca urmare, primele cursuri academice s-au ținut în cadrul Gimnaziului Vasilian, instituție care a funcționat în incinta de la Trei Ierarhi – acolo unde cu două secole în urmă a fost fondat Colegiul Vasilian – în ciuda protestelor călugărilor greci de la această mănăstire. Ulterior, cursurile superioare au fost mutate în casele lui Petrache Cazimir, punându-se bazele Academiei Mihăilene, iar Gimnaziul Vasilian a rămas o instituție de învățământ secundar.

Gimnaziul Vasilian, formă regenerată a unui învățământ „înalt”, născut cu aproape două secole în urmă din inițiativa domnitorului Vasile Lupu, reprezintă o piatră de hotar în istoria învățământului moldav. Grație marelui cărturar Gheorghe Asachi, această școală „pierde” contactul cu domnia, se modernizează, se diversifică, se dezvoltă, transformându-se într-o instituție publică în care erau educați viitorii cetățeni, în sensul modern al cuvântului.

*Quelques considérations sur les débuts de la première „haute école”
de la Moldavie: Gimnaziul Vasilian*

(Résumé)

Mots-clés: *enseignement public, Gimnaziul Vasilian, les règlements scolaires*

La fondation d'une école est un processus long et complexe, en dépendant de l'attitude de la société face à l'éducation, de l'existence des ressources financières, du contexte interne ou externe. C'est bien le cas de l'institution connue historiquement comme *Gimnaziul Vasilian*, la première „haute école” de Moldavie, avec l'enseignement dans la langue roumaine. Bien que, dans l'historiographie de cette période, on a établi, avec précision, la date de fondation, le 23 janvier 1828, les choses doivent être nuancées, pour que le phénomène soit compris dans toute sa complexité.

Les premières approches pour l'ouverture de l'institution qui remplace l'Académie princière en langue grecque, dissoute en 1821, n'a pas démarré en 1827, mais au début de la troisième décennie du siècle. En 1825, fonctionnait déjà une école dans le monastère Trei Ierarhi, mais son fonctionnement a été interrompu par le feu de 1827. Toutefois, après un semestre, l'institution *Gimnaziul Vasilian* ouvre ses portes, progressivement, avec une classe débutante, ensuite avec une classe normale (1er février), et, en mars, une classe de lycée.

En raison de la peste, du tremblement de terre et du départ de Gheorghe Asachi à Bucarest, l'école a été fermée presque une année. Après la reprise des cours, on a introduit la première classe juridique, un cours de géométrie, plusieurs cours de langues étrangères (le grec, la russe et le français) et on a rédigé le *Règlementation provisoire*, de l'école. Lorsque l'école était en cours de faire grands progrès, une autre épidémie a éclaté, le choléra (février 1831), sans tout de même interrompre complètement les cours.

Même si les premières années ont été marquées par de nombreuses syncopes, à cause des guerres, des épidémies, du manque de réglementations et de professeurs, les progrès sont rapides et visibles. Ainsi, l'école, qui fonctionnait jusqu'ici par le bon vouloir du prince, devient une institution publique au sens moderne.

ANEXE

Regulamentul provizoriu pentru Ghimnazia Vasiliană

1. Paza orânduelei neaparată fiind pentru ținerea și sporirea acestui

Institut, să cuvine ca toate mădulările să împlinescă datoriile sale întru paradosirea lecțiilor și întru povățuirea moralului tinerimei.

2. Fieștecare profesor ordinaru sau extraordinariu sau adiunct se va afla la oara hotărâtă în tabla zilnică a paradosirelor de supt litera A, încheindu-și lucrarea până va suna oara împlinirea timpului însemnat.

3. Paradosirea va urma în toate zilele, afară de Dumineci și sărbătorile însemnate în tabla de sub litera B, dându-se lecții potrivite, fără a îngreuna peste măsură pe scoleri încât să nu poată agiunge cu învățatul tuturor obiecturilor hotărâte zilnice.

4. Paradositorii vor întrebuița un metod lămurit, însoțit cu blândețe și prevazie, sârguindu-se mai ales a ațița plecarea scolarilor către învățătură prin recompenzii morale și, la întâmplări contrare, a-i înfrunta prin cuvinte și a-i îndrepta prin exempluri și, numai la împregiurări de neîndreptarea șolariului prin arătatele de întrebuit mijloace, îi va pedepsi trupește, dându-i până la șese vergi, iară căzindu-i-se o mai gre certare va face cunoscut Directorului și în neființă privighitoriului și care scolaru nu se va îndrepta după toate stlicuite aceste certări, prin știrea Epitropiei, se va alunga din școală.

5. D. D. profesori sânt îndatoriți a împlini fieștecarele cu zilos și exact datoriile sale, fără a nu îngriji privegherea asupra purtării scolarilor sei și a purtărilor sale. Neîmplinirea datoriei profesorului său, greșala în contra moralului către sine și către aproapele seu, cu cuvântul precum și cu fapta, aduse la cunoștința Direcției și a Epitropiei, va fi vegheată după gradul călcării sale, având fieștecare profesor și întru acest pont a se arăta paradigmă Patriei și tinirimei lui încredințate.

6. Tinerii ci vor voi a urma învățăturile în Institut, spre a fi primiți, se vor înfătoșe de către părinții sau mai marii lor către Direcție, pre carii privighetoriul Gimnaziei, cercetându-i, îi va trece în catalog și îi va orându-i în clasul cuviincios, recomenduindu-i profesorului carele în alt felu nu-i va primi.

7. Învățăturile extraordinare precum și cele private vor urma după înadinse instrucții date pentru fieștecare ram, însă în așe mod ca învățătura extraordinară să nu împedice pe acea ordinară, care este temeiul educației, nefiind ertat nimănu-i a urma pre cele extraordinare, fără să fie regulat scolaru celor regulate, ordinare și carii pentru obiectu limbei galice, voind a învăța, vor plăti în Casa Șoalei câte 15 lei pe lună.

8. Scolarii pensionari și stependiștii au a se conforma asemenea regulelor scolastice, neavând voe a eși din cuprinsul Institutului fără o spețială voe a privighetoriului asupra purtării, căroro în școală și afară este învoit a priveghea și etosul scoalei și a reportui privighetoriului.

9. Toți scolarii sunt datori a se afla în parados în toate zilele, dimineața și după prânz, nefiind ertat a lipsi fără la întâmplări de boală

adeverite de părinții sau mai marii lor.

10. Precum îmbulzirile scolarilor, atât în curtea Ghimnaziei sau pe ulițe nu vor fi suferite, asemenea tupilarea și închiderea de puțini sau de unul pin case este cu totul oprită, urmând și în celelalte ale lor purtări după prețepțile cuprinse supt litera O.

11. Stendenștilor se va da vipt de două ori pe zi, câte un feliu de bucate sănătos și îndestulat.

12. Pentru paza sănătăței, se vor întrebuița toate mijloacele feritoare de boală, iar întâmplându-se aceasta vreunua din personalul sholastic din cuprinsul Ghimnaziei să vor căuta de cătră doctorul Ghimnaziei și rețepțile iscălite de privighitoriul se vor plăti din Casa Școlii.

13. Privegherea epistasiei din lăuntru scoalei rămâne asupra D. Seulescul și vătavul scolei, având a împlini datoriile vătăjiei curței scoalei, va sta supt povățuirea privighitoriului Epistasiei.

Suplementul cătră regulamentul provizoriul

1. Fiindcă de la 1 iunie 1829 până la 1 maiu 1830 închizându-se Institutul Național, scolerii parte au murit, parte s-au părăsit de învățatură, încât cei mai mulți vor fi noviți și a fi iar începători, drept aceasta pentru învățăturile ordinare deodată până la septemv(rie) se va deschide lancastrul și norma.

2. Lancastrul va urma după metoda seu, învățându-se cetirea și scrierea românească, cunoașterea numerilor și simple cele patru speții aritmetice cu de rost învățatura propedieu. În această clasă, D. D. Verescul și Halunga vor fi îndatoriți a povățui după prescriptul dat la 1 martie 1829, nelipsiți aflându-se în clasul dimineața de la 8 până la 11. După amezi de la 3 până la 5 și fiindcă d. Filipescul va fi îndatorit a scrie probele lancastrului, d. Halunga ce au fost până acuma și cu această îndatorit va da mai mult agiutoriu D. Verescul.

3. În normă se va trăda, precum și mai înainte, gramatica românească, partea etimologică, începuturile limbei latine cu cetirea și scrierea, a declinațiilor și conjugățiilor, istoria și gheografia elementară cu care este însărcinat Sf(inția) sa părintele Ioan. Asemenea, se va trăda aritmetica și caligrafia cu carele va fi însărcinat D.agiutoriu Filipescul.

4. Și fiindcă clasul ghimnaziei, pentru cuvântul sus arătat, până la 1 septemv(rie) nu va avea scoleri, spre a se putea înființa, pentru aceasta d.d.ghimnaziialii profesori vor ave a îndămîna pe părintele Ioan, d. Săulescul în paradosirea gramaticiei și a istoriei după a căruia compunere le va paradosi, iar D. Fabian în paradosirea latinei și a gheografiei.

5. Delegistul Flehtenmaher, extraordinariu profesor de legile romane, va trăda după înanadins plan, în oarăle extraordinară, două pe zi, de la 4 la 6 după ameazi.

6. D.Căm(i)n(ar) Gh. Terapianul va paradosi limba elinească, isplîcându-o în limba românească, de trei ori pe săptămână, câte două ceasuri, de la 11 până la 1 după amezi.

D. Vasile Peltechi aseminea limba rosiană.

D.d.Mouton va paradosi, de trei ori pe săptămână, limba galică, câte două ceasuri, de la 4 până la 6, după ameazi.

D. G. Filipescu va arăta desenul de la 11 până la 1 după ameazi, urmând cu toții și supuinđu-se întru toate provizoriului regulament al Institutului.

Eși, 22 aprilie 1830

Veniamin Mitropolit Moldavie

Gheorghe Asachi referendariul¹⁴³

1828 Sighiliu Ghimnaziei Vasiliene

---

¹⁴³ Acestor semnături li se adaugă o a treia semnătură care nu este descifrabilă.

